

TOPICAL ISSUES OF FILM AND TELEVISION ARTS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-402-3-16>

UNDERSTANDING UKRAINIAN THEATER IN THE CONTEXT OF MODERN MILITARY EVENTS: CULTURAL ANALYSIS

ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ ПОДІЙ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Hnatyuk A. V.

*People's Artist of Ukraine,
Associate Professor at the Department
of Philosophical Anthropology,
Philosophy of Culture
and Cultural Studies
Educational and Scientific Institute
of Philosophy and Educational Policy
of Mykhailo Dragomanov Ukrainian
State University
Kyiv, Ukraine*

Гнатюк А. В.

*Народний артист України,
доцент кафедри філософської
антропології, філософії культури
та культурології
Навчально-науковий інститут
філософії та освітньої політики
Українського державного
університету імені
Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Сучасна культурологія спрямована на аналіз ролі мистецтва в різних соціокультурних контекстах, а також інституцій, які створюють культурні твори. Вважаємо необхідним розглянути театральне мистецтво та функціонування театрів в умовах війни. Повномасштабні військові дії російського війська на території України з 2022 року суттєво позначились на культурному житті всієї країни, але всупереч очікуванням агресора, вже протягом десяти років після початку війни, українські митці не лише осмислюють події, репрезентують світові правду, а й створюють нові творчі проекти.

Мета нашого дослідження полягає в розкритті ролі театру в умовах сучасної російсько-української війни.

Зазначимо, що серед науковців тема ролі театру під час воєн розробляється вже тривалий час. У вільному доступі можна знайти одну з перших наукових рефлексій на цю тему [10]. У праці «Theatre and war 1933–1945: performance in extremis» розкрито функцію театру під час

світових криз, авторами досліджуються теми фашистської естетичної пропаганди в Італії та Німеччині, програми театрального перевиховання в ГУЛАГах Росії, культурного «прожитку» військ на фронті та інтернованих [8]. Ансельм Генріх аналізує театр Великобританії під час Другої світової війни, періоду, який підкреслюється як період радикальних змін в культурному ландшафті [9].

Серед українських науковців виокремимо останні дослідження, зокрема професори Сміт М. та Розова Т. проаналізували театральне мистецтво, зокрема лялькове театральне мистецтво, як спосіб пережити військовий конфлікт. Автори досліджують один із видів театру як «соціально-гуманітарний процес під час війни та як частину подальшого відновлення України» [4]. Огляд історії та сьогодення українського театру в період військових подій здійснює В. Слущкий [3]. Б. Струтинський аналізує зовнішні та внутрішні виклики українського театру в умовах повномасштабного військового вторгнення [4]. Важливою розвідкою для методології стає дослідження теоретичної моделі колообігу культури, де розглянуто роль репрезентації в культурології [2].

На нашу думку, мистецтво в період війни набуває виняткового значення, адже стає потужним інструментом для вираження світоглядних орієнтирів людей, які безпосередньо переживають військові події. Враховуючи нинішні процеси глобалізації та цифровізації така роль мистецтва стає ще більш значущою, адже дає змогу швидше пояснити мешканцям інших країн почуття, думки та прагнення українців, які опинились в умовах війни. Твори мистецтва сприяють репрезентації подій завдяки художній мові, символам та ідеям, що сприяють розумінню масштабності військових дій. Таким чином художники, композитори, письменники, актори, режисери та інші митці проявляють активну роль у протистоянні ворогові для утвердження культурної ідентичності та реалізації творчої свободи. Зазначимо, що така роль митців проявляється не вперше, адже під час, наприклад, Другої світової війни, діячі культури та мистецтва виступали з метою донесення правди світові (наприклад, Альфред Гічкок у кінострічці «Іноземний кореспондент»).

Ключовим аспектом впливу російсько-української війни на сучасну українську культуру стало формування нового рівня національної самосвідомості серед громадян. Українці виявили велике прагнення захищати свою культурну спадщину, ідентичність, цінності, що своєю

чергою вмотивувало українських митців до нових творчих пошуків з метою репрезентації духу опору та незламності.

Однією з ключових ролей театрального мистецтва в умовах війни є відображення актуальних проблем та подій. Сценічні постановки репрезентують життя, тугу, втрати та героїзм людей, що переживають війну. Це допомагає глядачам зануритися в реальність конфлікту та відчутти його. Однією з перших театральних вистав про початок військових дій між Росією та Україною стала вистава «Погані дороги» (авторка п'єси – Наталія Ворожбит, режисерка Тамара Трунова). Цей твір здобув низку міжнародних нагород, а іноземні глядачі після перегляду зізнавались, що не усвідомлювали повною мірою значення подій, які відбувались в Україні з 2014 року. У 2022 році вистава «Погані дороги» стала лауреатом Шевченківської премії в номінації «Театральне мистецтво». Таке високе визнання засвідчує, що театр важливий не лише тим, що репрезентує дійсність, а й створенням простору для обговорення та підтримки.

Повномасштабне російське військове вторгнення на територію України у 2022 році призвело до зупинки діяльності низки культурно-мистецьких закладів та подальшої невизначеності щодо відновлення функціонування інституцій (наприклад, Український культурний фонд передав понад 600 млн грн на потреби Збройних сил України [1], що поставило під величезне питання виживання невеликих культурних організацій). Підкреслимо, що саме театри стали одними з перших закладів, які відновили свою діяльність на більшій частині території України, що дає нам підстави вважати їх символами культурної незламності та стійкості.

У травні 2022 року більшість державних театрів відновили свою діяльність, представивши як відомі твори, так і нові творчі досягнення. Заклади культури адаптувались до вимог воєнного часу. Зокрема, у зв'язку з можливим оголошенням повітряної тривоги графік вистав було змінено. Наприклад, у театрі імені І. Франка раніше вистави розпочинались о 19:00, то тепер – 18:00 в будні, 15:00 у вихідні. Показ вистави призупиняється при оголошенні сигналу небезпеки, а глядачів просять перейти в найближче укриття. Після закінчення тривоги вистава продовжується, а у випадку тривалої тривоги глядачі мають можливість безплатно переглянути виставу в інший день.

Маємо констатувати непоправні втрати серед акторів (Дацишин А., Лі П., Швець О., Демочко М., Очкур Є., Амельчикова С., Шаповал О., Снігуровський О., Хлуп'янець В., Віннер Ф., Хільський О.,

Кухарський В., Романченко А., Павленко А., Колесник Б. та ін.) та руйнування театральних майданчиків (Харківський національний академічний театр опери та балету імені М. В. Лисенка, Харківський державний академічний театр ляльок імені В. А. Афанасьєва, Донецький академічний обласний драматичний театр у Маріуполі, український музично-драматичний театр у Северодонецьку, Чернігівський драматичний театр та ін.) [6].

У контексті нових соціокультурних умов, викликаних повномасштабним російським військовим вторгненням, колектив Національного драматичного театру імені Івана Франка продемонстрував, що театральне мистецтво є не тільки засобом творчого вираження, але й важливим фактором національного духу, психологічного відновлення, соціального діалогу та доброчинства. Колектив театру презентував вісім прем'єр та влаштував понад шістсот вистав, які відвідали понад 130 тис. українських глядачів [6]. Особливий акцент здійснюється на утвердженні української драматургії, тому з репертуару театру вилучені такі вистави як, наприклад, «Ліс» Олександра Островського, «Ідіот» та «Брати Карамазови» Федора Достоєвського. 28 квітня 2023 року відбулась прем'єра вистави «Конотопська відьма», яка присвячена ювілею основоположника української художньої прози Григорія Квітки-Основ'яненка. Великий інтерес глядачів до цієї вистави можна визначити як культурний феномен, оскільки вперше в сучасній історії України сайт театру «лежить» після оголошення старту продажу квитків. Крім того, під час благодійного показу цієї вистави у грудні 2023 р. вдалось зібрати 1 770 000 грн, які були спрямовані на підтримку Збройних Сил України.

Важливе значення мають мистецькі заходи для Захисників та Захисниць, які не мають змоги відвідати театральні вистави та концертні зали. В театрі імені І.Франка була створена концертна фронтова бригада, в яку входять актори: Народний артист України Анатолій Гнатюк, Заслужений артист України Олексій Паламаренко, Заслужений артист України Андрій Романій. Ця творча команда плідно працює, починаючи з 2015 р. З березня 2022 р. по сьогоднішній день артисти дали понад 70 концертів: у військових госпіталях, у військових частинах і, що дуже важливо, на фронті (м.Краматорськ, м.Слов'янськ, Волноваський р-н, Лиманський р-н). Ці заходи мають велике значення, адже втомлені бійці на деякий час відволікаються від страшних буднів війни красивою українською піснею, поетичним словом і життєствердуючим гумором.

Театральне мистецтво в умовах війни варто розглядати як соціальний діалог, який допомагає суспільству пережити трагедії та сприяє обговоренню, осмисленню та критичному аналізу подій, що відбуваються. Діяльність театрів як закладів культури репрезентує незламність українців та здатність до творчості навіть у найскладніших обставинах. Водночас інтерес з боку глядачів в умовах війни не лише засвідчує прагнення боротьби, але й стає символом непереможності людської культури та цінностей.

Література:

1. Про роботу Українського культурного фонду під час війни – 10й випуск дайджесту «Хроніки культурного фронту» URL: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (дата звернення: 13.01.2023)
2. Русаков С.С. (2020). Теоретична модель колообігу культури як культурологічний підхід у вивченні феноменів сучасної культури. *Питання культурології*. No 36. С. 24–37. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221040>.
3. Слущкий, В. Український театр і війни. Історія та сьогодення. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені ІК Карпенка-Карого*. 2023. Вип. 32. С. 70–74.
4. Сміт, М., Розова, Т. В., Бородіна, Н. В., & Овчаренко, Т. С. Театр ляльок перед обличчям війни. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 2. С. 276–288. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.38>
5. Струтинський, Б. Український театр під час російсько-української війни: зміни, проблеми, тенденції. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені ІК Карпенка-Карого*. 2023. Вип. 32. С. 30–35.
6. Театр під час війни. URL: <https://donate.ft.org.ua> (дата звернення: 13.01.2023)
7. Театр часів повітряних тривог. 12 українських вистав про війну. URL: <https://glavcom.ua/longreads/teatr-chasiv-povitrjanikh-trivoh-12-ukrajinskikh-vistav-pro-vijnu-950817.html> (дата звернення: 13.01.2023)
8. Balfour, M. *Theatre and war 1933-1945: performance in extremis*. Berghahn Books. 2001. 208 pages
9. Heinrich A. Theatre in Britain during the Second World War. *New Theatre Quarterly*. 2010. 26(1), 61–70.
10. Norvelle L. The theatre in time of war. *Quarterly Journal of Speech*. 1942. 28:3, 267-271, DOI: 10.1080/00335634209380772